

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН НА РИНКУ ЛІЗИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблеми розвитку вітчизняних лізингових компаній в умовах національної економіки. Обґрунтована необхідність розширення їх участі в інвестиційному процесі та запропоновано напрями підвищення їх конкурентоспроможності.

Ключові слова: *фінансовий лізинг, лізингодавець, лізингоодержувач, конкуренція, конкурентоспроможність.*

Досягнення високого рівня продуктивності праці, що відповідає стандартам світової та вітчизняної практики, впровадження сучасних інноваційних розробок у виробництво можливе за умови використання нового обладнання та техніки. Даний процес у більшості зарубіжних країнах і, зокрема, в Україні реалізується на основі лізингового фінансування.

Разом з тим, значна кількість вітчизняних підприємств, які мають наміри використати лізинг з метою вирішення проблем оновлення своїх виробничих потужностей, потребують отримання відповідей на очевидні питання. Наприклад, чи є можливість вільного вибору лізингової компанії або з якими лізингодавцями найбільш доречно співпрацювати, враховуючи особливості ведення бізнесу потенційного замовника лізингової послуги? Подібні питання стосуються проблем конкуренції – суперництва між лізинговими компаніями за потенційного клієнта. Наявність та характер конкуренції свідчать про рівень розвитку ринку в тій чи іншій країні.

У вітчизняній науковій літературі суттєвий вклад у розробку теоретичних та методологічних засад лізингової діяльності внесли роботи М. Голованенка, Ю. Гринчук, Г. Купалової, С. Науменкової, Т. Овчаренко, Г. Сенькович та ін. Значну увагу проблемам розвитку фінансового лізингу приділяють і зарубіжні вчені, а саме: В. Газман, О. Кошкін, Д. Портер, Х. Розен, О. Федулова, Т. Філософова та В. Шабашев.

Так, Т. Овчаренко досліджує фінансовий лізинг у контексті збільшення обсягу інвестиційних ресурсів вітчизняних підприємств [1, с. 41-44]. Колектив вітчизняних вчених-економістів під керівництвом Г. Сенькович розглядають специфіку надання лізингових послуг у вітчизняній та зарубіжній практиці [2]. Г. Купалова та Ю. Гринчук аналізують перспективи подальшого розвитку лізингової діяльності в Україні [3]. М. Голованенко за допомогою методу імітаційного моделювання досліджує ризики застосування іпотеки та лізингу комерційної нерухомості [4, с. 173-179].

При цьому практично залишилися поза увагою вітчизняних вчених і потребують окремого дослідження питання необхідності підвищення рівня

конкурентоспроможності лізингових компаній на вітчизняному ринку кредитних послуг у контексті активізації їх участі в інвестиційному процесі.

Отже, метою написання даної статті є аналіз трансформації конкурентних відносин на ринку лізингових послуг в Україні та знаходження оптимальних шляхів підвищення конкурентоспроможності лізингових компаній на сучасному етапі розвитку національної економіки.

На жаль, дослідження ринку лізингових послуг сьогодні ускладнює відсутність оперативної офіційної статистичної інформації про стан даного сегменту ринку фінансових послуг. Публічна інформація має дещо обмежений характер і не розкриває усього обсягу та специфіки діяльності учасників лізингових відносин. Не малу роль у цьому відіграв той факт, що внесення Держфінпослуг інформації до Державного реєстру фінансових установ розпочалося тільки з другої половини 2004 року.

Становлення лізингового бізнесу в Україні відбувалося в декілька етапів. Для першого етапу розвитку фінансового лізингу (90-ті рр. ХХ ст.) характерним є формування інституційно-правового середовища надання лізингових послуг. При цьому держава намагалася зосередити увагу новостворюваних лізингових компаній на обслуговуванні підприємств стратегічно важливих галузей економіки. Зокрема, з метою сприяння технічному переоснащенню вітчизняних сільгоспвиробників у 1997 році було створено Державний лізинговий фонд, правонаступником якого нині є НАК "Украгролізинг".

На початкових етапах становлення лізингу в Україні конкурентна боротьба, більшою мірою, стосувалася впливу на вибір потенційним клієнтом інструменту фінансування задоволення своїх потреб в основних засобах – лізингу чи звичайного банківського кредиту.

Перші суттєві ознаки конкуренції на ринку лізингових послуг з'явилися лише у 2004-2007 рр. після прийняття Верховною Радою України нової редакції закону про лізинг, визначивши загальні правові та економічні засади фінансового лізингу [5]. Це дозволило лізингодавцям розпочати конкурентну боротьбу з приводу, хто запропонує найбільш вигідні умови фінансування лізингової угоди з можливістю повного викупу обладнання в майбутньому.

Лише за 2005-2007 рр. у вартісному виразі обсяг нових договорів фінансового лізингу збільшився в 20 разів. А у 2007 р. питома вага нових договорів становила вже 83,6% загального портфеля лізингових угод (рис. 1).

У 2008-2009 рр. українські лізингодавці зіткнулися з цілою низкою нових для себе проблем. Кумулятивний ефект від кризи ліквідності в банках, скорочення обсягів внутрішнього і зовнішнього фінансування, різке погіршення платіжної дисципліни лізингоотримувачів, реалізація масштабних валютних ризиків в країні обумовили скорочення активності ринку лізингових послуг за 2 роки у шість разів (рис. 1). Так, протягом 2009 р. в порівнянні з 2007 р. було укладено на 14,2 млрд. грн. (або на 84,5%) менше договорів фінансового лізингу. Відбулося значне скорочення (втричі) й кількості укладених угод: із 9293 шт. у 2007 р. до 3012 шт. у 2009 р.

Рис. 1. Зміна вартості портфеля лізингових угод та нових лізингових договорів в Україні станом у 2005 – 2012 рр.

Джерело: складено і розраховано автором за даними Нацкомфінпослуг [6].

Наслідки фінансово-економічної нестабільності спонукали лізингодавців у наступні роки відволіктися від нарощування обсягів бізнесу та зосередитися на управлінні ризиками наявного лізингового портфелю.

На сьогоднішній день, як видно з рис. 2, вітчизняний ринок лізингових послуг ще не зміг повністю відновитися після спаду та досягнути докризових показників 2007 року (див. рис. 2). Так, у III кварталі 2012 р. питома вага лізингу в інвестиціях в основний капітал становила 1,24%, що на 1,1 п. п. менше, ніж у 2007 році. Це дуже малий показник у порівнянні із зарубіжними країнами. Так, у 2011 році у країнах ЄС питома вага лізингу в інвестиціях в основний капітал в середньому складала 20,8% [7].

Іншим важливим показником, за допомогою якого характеризують рівень розвитку ринку лізингу у тій чи іншій країні є співвідношення вартості укладених договорів фінансового лізингу та ВВП. Станом на 30.09.2012 р. для України значення цього показника становило лише 6% на противагу найвищому показнику в історії становлення й розвитку вітчизняного ринку лізингових послуг — 9% у 2007 році (рис. 2).

Водночас вартість договорів фінансового лізингу, укладених в Україні протягом 9 місяців 2012 р., збільшилася на (53,2%) у порівнянні з аналогічним періодом 2011 року і становила 12 953 млн. грн. Беручи до уваги зазначену вище динаміку, можна сказати, що вітчизняний ринок лізингових послуг має великий потенціал розвитку.

Рис. 2. Розвиток фінансового лізингу в Україні в 2006-2012 рр.

Джерело: складено автором за даними Нацкомфінпослуг та Державної служби статистики України [6, 8].

Станом на 30.09.2012 р. до Переліку юридичних осіб, які мають право надавати фінансові послуги, Нацкомфінпослуг внесено інформацію про 235 юридичних осіб – лізингодавців. Окрім того, у Державному реєстрі фінансових установ перебувають на обліку також 94 фінансові компанії, що надають послуги фінансового лізингу. При цьому близько 99,9% усіх послуг фінансового лізингу надається юридичними особами – суб'єктами господарювання, які не є фінансовими установами [6].

У сучасних умовах активним учасником лізингових відносин в Україні є банки. Згідно із нормами чинного законодавства вітчизняні банки можуть виступати в ролі як лізингодавця, так і лізингодержувача, засновника лізингової компанії, її кредитора або ж фінансового агента лізингодавця.

Банки можуть самостійно здійснювати лізингові операції на підставі ліцензії Національного банку України. Для банківських установ надання лізингових послуг – доволі безпечна операція, адже вона базується на принципах цільового використання кредиту та його забезпечення ліквідною заставою. Займаючись лізинговою діяльністю, банківські установи мають змогу диверсифікувати свій портфель послуг, підвищити ефективність управління кредитними ризиками (оскільки предмет лізингу є власністю банку – лізингодавця), розширити коло клієнтів, покращити свої конкурентні позиції на фінансовому ринку тощо.

Однак, проаналізувавши особливості становлення та розвитку ринку лізингу в Україні, варто зазначити, що вітчизняні банківські установи обрали інший варіант участі у лізинговій діяльності – створення відокремлених лізингових компаній.

Так, в Україні першим банком, який став засновником лізингової компанії, був АКБ "Україна". На базі даного банку у 1996 році було засновано Фінансово-лізинговий дім "Україна" з метою створення сприятливих умов для надання лізингових послуг підприємствам АПК.

Дослідження ринку лізингу в Україні свідчить, що сьогодні саме банківські установи є засновниками найпотужніших лізингових компаній. Так, за даними Асоціації "Українське об'єднання лізингодавців" станом на кінець третього кварталу 2012 року лідерами вітчизняного ринку лізингу за показниками обсягу портфеля лізингових угод були: ПП "ВТБ Лізинг Україна" – 3,63 млрд. грн., ТОВ "Райффайзен Лізинг Аваль" – 2,08 млрд. грн. та ТОВ "УніКредит Лізинг" – 1,59 млрд. грн. [9].

У зарубіжній практиці рівень конкуренції на ринку оцінюють за допомогою аналізу його концентрації та монополізації. Розрахунок даних показників служить індикатором для органів державної влади щодо необхідності втручання в ринкові механізми для збереження національної безпеки та забезпечення стабільності функціонування фінансового сектору в умовах, коли виокремлюється певна група господарюючих суб'єктів, що суттєво впливають на обсяги виробництва та рівень цін.

Європейська федерація асоціацій лізингових компаній LEASEUROPE для визначення концентрації ринку лізингових послуг використовує методику, згідно з якою рівень концентрації лізингового бізнесу в тій чи іншій країні визначається шляхом співставлення у вартісному виразі портфеля угод окремої лізингової компанії до сукупного національного лізингового портфелю. Так, за даними LEASEUROPE у 2011 році на першу десятку лізингодавців припадало 57% ринку нових лізингових угод ЄС, а на першу двадцятку – 81% нових угод [7]. Це означає, що європейський ринок лізингових послуг є достатньо концентрованим.

Як видно з табл. 1, у 2012 році на першу п'ятірку вітчизняних лізингодавців припадало лише 21,8% у сукупному лізинговому портфелі та 16,8% у портфелі нових лізингових угод.

На противагу європейській лізинговій практиці, приблизно 30% вітчизняного ринку фінансового лізингу контролюють перші 20 компаній у рейтингу Асоціації [9]. Все це є свідченням того, що лізинговий бізнес в Україні сьогодні розосереджений між великою кількістю операторів ринку лізингових послуг. За таких обставин лізингоотримувачі мають можливість вільного вибору, з якою лізинговою компанією найбільш оптимально буде співробітничати в майбутньому.

Розглянемо більш детально специфіку договорів, що укладалися вітчизняним лізинговими компаніями на протязі останніх семи років – до і після фінансової кризи.

Таблиця 1

**Рейтинг перших десяти лізингових компаній в Україні
за розмірами лізингового портфеля станом на 30.09.2012 р.**

№ з/п	Назва компанії	Розмір лізингового портфеля, млн. грн.	Питома вага у сукупному портфелі угод з фінансового лізингу, %	Вартість договорів, укладених за 3 кв. 2012 р., млн. грн.	Питома вага у сукупному портфелі нових угод, %
1.	ВТБ Лізинг Україна	3 632,610	8,2	–	–
2.	Райффайзен Лізинг Аваль	2 081,873	4,7	752,202	5,8
3.	Уні Кредит Лізинг	1 593,624	3,6	729,061	5,6

4.	ІНГ Лізинг Україна	1 400,500	3,2	161,700	1,2
5.	ОТП Лізинг	946,819	2,1	548,311	4,2
6.	Порше Лізинг Україна	515,513	1,2	400,018	3,1
7.	Хюбо Альпе-Адрія Лізинг	512,120	1,2	–	–
8.	ALD Automotive / Перша лізингова компанія	417,030	0,9	227,370	1,7
9.	Український лізинговий фонд	349,000	0,8	364,00	2,8
10.	Євро Лізинг	344,244	0,8	37,079	0,3

Джерело: складено автором за даними [9].

Безперечно позитивним моментом у розвитку національного ринку лізингових послуг за останні роки є поступове збільшення обсягів довгострокового лізингового фінансування. Так, якщо у 2005-2006 рр. найчастіше укладалися лізингові угоди строком від 2 до 5 років, то у 2012 р. найбільшим попитом користувалися лізингові угоди строком від 5 до 10 років – більше половини чинних договорів з фінансового лізингу (рис. 5).

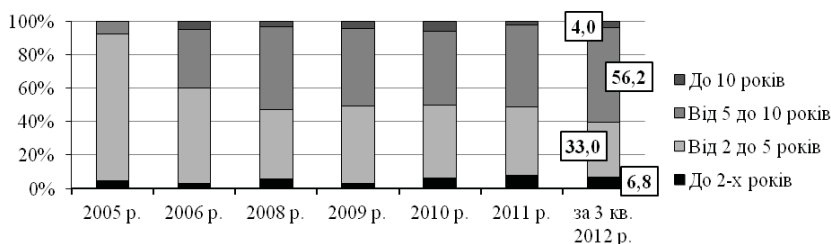
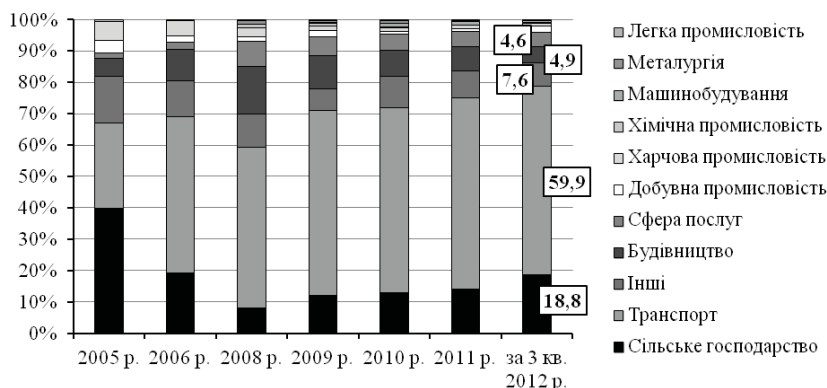

Рис. 5. Розподіл вартості чинних договорів фінансового лізингу за терміном їх дії станом на 31.12.2005 р. – 30.09.2012 р., %

Джерело: складено автором за даними [6].

Таке подовження термінів лізингового обслуговування за останні роки сприятиме в майбутньому розширенню участі лізингових компаній у фінансуванні капіталомістких довготривалих проектів в Україні.

Не може залишитися поза увагою даного дослідження і зміна пріоритетів у фінансуванні лізингодавцями галузей національної економіки. Якщо на початкових етапах становлення ринку фінансового лізингу в основному переважали угоди з підприємствами АПК, то в останні роки найбільшим споживачем лізингових послуг є транспортна галузь (рис. 3).

Рис. 3. Розподіл вартості чинних договорів фінансового лізингу за галузями економіки України станом на 31.12.2005 р. – 30.09.2012 р., %

Джерело: складено автором за даними [6].

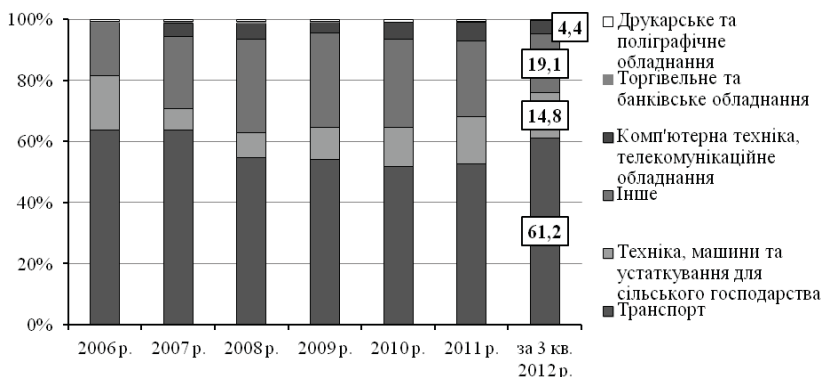
Підтвердженням цього є і аналіз договорів фінансового лізингу за видом обладнання, що використовується у якості предмета лізингу. Як видно з рис. 4, в останні роки простежується чітка тенденція до скорочення лізингових договорів під заставу сільськогосподарської техніки.

У свою чергу, найпопулярнішим видом обладнання, для купівлі якого найчастіше укладаються угоди фінансового лізингу, протягом багатьох років залишаються транспортні засоби. Також доволі перспективним напрямком розвитку лізингового обслуговування є надання послуг фінансового лізингу для купівлі комп'ютерної техніки та телекомунікаційного обладнання.

Як зазначає американський дослідник Робін Купер, є три основні аспекти конкуренції між економічними суб'єктами в умовах ринкової економіки: ціна, якість та функціональність товару чи послуги [10]. На нашу думку, цілком очевидно, що ці фактори впливають на рівень конкуренції і на вітчизняному ринку лізингових послуг.

Оскільки ціна та якість фінансових послуг, що надаються різними посередниками, сьогодні все більше уніфікуються, з кожним роком конкуренція все гостріше буде розгортатися навколо функціональності лізингової послуги. У контексті цього проведемо аналіз конкурентних відносин на ринку автокредитування в Україні.

Основним стримуючим фактором для переважної більшості потенційних споживачів послуг з автолізингу є проблема усвідомлення факту, що до кінця дії лізингового договору автомобіль залишається у власності лізингодавця, на відміну від звичайного банківського кредитування. Однак, як показує світова практика, цей недолік лізингові компанії намагаються компенсувати більш гнучкими умовами фінансування, відсутністю прихованих комісій, комплексом супутніх послуг, пов'язаних із реєстрацією автомобіля, його страхуванням та сервісним обслуговуванням.

Рис. 4. Вартісний розподіл договорів фінансового лізингу за видом обладнання (предмету лізингу) станом на 31.12.2005 р. – 30.09.2012 р., %*

Джерело: складено автором за даними [6].

Сьогодні найбільш розповсюдженими умовами по лізингу легкових автомобілів в Україні є наступні: аванс – 30-50% від вартості автомобіля, термін фінансування – до 3 років, процентна ставка – 20-22% річних при графіку платежів у гривні. Як правило, такі послуги надають лізингові компанії, близькі до виробників чи вітчизняних імпортерів автотранспорту – зокрема, Порше Лізинг Україна, що входить до Porsche Finance Group та фінансує купівлю в лізинг автомобілів марки Audi, Seat, Porsche та Volkswagen [11].

На противагу лізинговим програма, у 2012 році в Україні середня номінальна ставка по банківським автокредитам коливалася на рівні 22-25% річних. При цьому банківські автокредити видавалися за умови наявності початкового внеску у розмірі 10-30%, на строк до 5-7 років та оформлення повного КАСКО. У випадку кредитування без початкового внеску реальна відсоткова ставка могла складати 38-40% річних завдяки наявності щомісячної комісії банку. Крім того, у 2012 році деякі банки почали вводити обмеження щодо країни походження автомобіля (окрім України, країн СНД та Китаю) та його максимальної вартості – не більше 400 тис. грн. Все це, звичайно, зменшує доступність банківських автокредитів пересічному громадянину.

В умовах спаду обсягів банківського автокредитування у подальшому лізингові компанії можуть скласти серйозну конкуренцію банкам, запропонувавши клієнтам-фізичним особам більш зручні інструменти фінансування у цьому сегменті. Так, достатньо перспективним напрямом лізингового обслуговування у майбутньому може стати "фінансування автомобіля з пробігом". Дана послуга є прийнятною для клієнтів, які не можуть собі дозволити купити новий автомобіль, однак не проти придбати дешевшу машину, яка вже була у використанні (як правило, не більше 5-6 років) та має незначний пробіг.

За умови налагодження тісної співпраці з виробниками машин, їх імпортерами, а також юридичними особами, які зацікавлені кожні 2-3-4 роки оновлювати свій автопарк, у майбутньому вітчизняні лізингові компанії могли б зміцнити свої конкурентні позиції на вітчизняному ринку фінансових послуг та значно покращити якість кредитного обслуговування населення в Україні.

Отже, проведений вище аналіз становлення та розвитку ринку лізингових відносин в Україні дає можливість стверджувати, що сьогодні є об'єктивна необхідність у розширенні участі лізингових компаній в інвестиційному процесі. Для цього у вітчизняного ринку лізингового обслуговування є величезний потенціал. Для його ефективного використання необхідно розробити програми лізингового фінансування підприємств стратегічно важливих галузей економіки; налагодити тісну співпрацю лізингодавців з виробниками різноманітної техніки та устаткування, що користується значним попитом на ринку; узгодити напрями співпраці з банками та страховими компаніями. Щоб процес розвитку лізингових відносин у нашій країні не уповільнювався, потрібно забезпечити прозору та справедливу конкуренцію між їх ключовими економічними суб'єктами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Овчаренко Т. Фінансовий лізинг як форма залучення інвестиційних ресурсів на підприємствах // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка, серія "Економіка". – 2011. – № 123. – С. 41-47.
2. Технологія лізингу: монографія / За ред. Г.Т. Сенькович. – К.: Гопак, 2010. – 319 с.
3. Купалова Г.І., Гринчук Ю.С. Лізинг в Україні: статистико-економічний аналіз, прогноз, шляхи подальшого розвитку: монографія. – К.: Знання, 2007. – 237 с.
4. Голованенко М.В. Ризики застосування іпотеки та лізингу комерційної нерухомості // Теоретичні та прикладні питання економіки. – К.: ВПЦ "Київський університет". – 2011. – Вип. 26. – С. 173-179.
5. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16.12.1997 р. № 723/97- ВР // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) станом на 31.12.2005 р. – 30.09.2012 р. // Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/fk_3_kv2012.pdf.
7. Mignerey J.M. Insights into the European Leasing Market of 2011 // Офіційний сайт Європейської федерації асоціацій лізингових компаній LEASEUROPE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.leaseurope.org/index.php?page=publications>.
8. Показники соціально-економічного розвитку України // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Рейтинг лізингових компаній за результатами III кварталу 2012 р. // Офіційний сайт Асоціації "Українське об'єднання лізингодавців" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.leasing.org.ua/ua/rating/Q32012>.
10. When lean enterprises collide: competing through confrontation / Robin Cooper. – Harvard Business Press, 1995. – 379 p.
11. Шмелева С. Пока недешево // Деньги. – 2013. – № 4 (246). – С. 27-29.

Стаття надійшла до редколегії 29.03.13.

Тригуб О.В., канд. экон. наук, ассист.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

**ТРАНСФОРМАЦИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ОТНОШЕНИЙ
НА РЫНКЕ ЛИЗИНГОВЫХ УСЛУГ В УКРАИНЕ**

Рассмотрены проблемы развития отечественных лизинговых компаний в условиях национальной экономики. Обоснована необходимость расширения их участия в инвестиционном процессе и предложены направления повышения их конкурентоспособности.

Ключевые слова: финансовый лизинг, лизингодатель, лизингополучатель, конкуренция, конкурентоспособность.

Trygub O.V., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

**TRANSFORMATION OF COMPETITION RELATIONS
AT THE MARKET OF LEASINGS SERVICES IN UKRAINE**

The paper analyzes problems of leasing companies' development in the national economy. A necessity of enhancing their participation in the investment process and directions of their competitiveness improvement are proved.

Keywords: financial leasing, lessor, lessee, competition, competitiveness.